

К. Ф. Єфетова,
к. е. н, старший науковий співробітник, завідувач сектора
воєнно-економічних проблем, Рада по вивченню продуктивних
сил України Національної академії наук України
І. В. Барановська,
к. е. н, старший науковий співробітник сектора воєнно-
економічних проблем, Рада по вивченню продуктивних сил
України Національної академії наук України

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В РОЗВИТКУ ОБОРОННО- ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексне дослідження ролі держави в розвитку оборонно-промислового комплексу України, визначено сутність основних протиріч у відносинах між державою і оборонними підприємствами, проведено аналіз наслідків урядових реформ та сформувано перелік недоліків зумовлених суб'єктивним характером їх реалізації. Запропоновано основні принципи державного регулювання в розвитку оборонної промисловості, аргументовано необхідність централізації стратегічних функцій та обґрунтовано доцільність створення Національного агентства оборонної промисловості.

In article complex research of the state role in development defense-industrial complex of Ukraine is carried out, the essence of the basic contradictions in relations between the state and the defensive enterprises is defined, the analysis of consequences of the governmental reforms is carried out and the lacks list, caused by subjective character of their realization is generated. Main principles of state regulation in defensive industry development are offered, necessity of strategic functions centralization is given reason and expediency of creation of National agency of the defense industry is proved.

Ключові слова: оборонно-промисловий комплекс, державне оборонне замовлення, експорт озброєння.

Key words: defense-industrial complex, state defensive order, arms export.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Функціонування оборонно-промислового комплексу (ОПК) України сьогодні відбувається в умовах майже повної відсутності цілеспрямованого впливу держави на його розвиток та ускладнення відносин між гілками влади щодо перерозподілу фінансових потоків та активів ОПК.

Здобуття Україною незалежності супроводжувалось політични-

ми проблемами, результатом яких стала розбалансована військово-технічна та оборонно-промислова політика. Нестача практичного досвіду щодо державного управління в оборонній сфері призвело до розпорошеності структур ОПК між різними міністерствами і відомствами, що супроводжувалося об'єктивним прийняттям незгоджених рішень та відсутністю відповідальності за достовірність їх реалізації.

Орієнтація влади на ринкові механізми регулювання економіки негативно вплинула на формування структури управління в ОПК. Ефективним вважалось подолання високого рівня монополізації українського виробництва та підвищення його конкурентоспроможності на шляху розукрупнення великих структур, зміщення акцентів з підтримки великого на малий і середній бізнес. Наслідком такої політики в ОПК стала руйнація потужних виробничих і науково-технічних комплексів та утворення розрізнених дрібних господарюючих суб'єктів. Негативний ефект від розриву технологічних зв'язків перебільшив очікуваний ефект від такої демонополізації.

Крім того, формування вітчизняного ОПК за територіальною ознакою призвело до фрагментарного характеру оборонного потенціалу України, де лише 8% загальної номенклатури оборонної продукції виробляється за замкнутим циклом [1]. Сьогодні більша частина підприємств знаходиться в кризовому стані, який зумовлено як відсутністю державних оборонних замовлень, так і суттєвим зносом основних виробничих засобів (60—80%), надлишковими виробничими потужностями, розбалансованою структурою ОПК, низьким рівнем приватизаційних процесів, відсутністю інноваційної привабливості більшості об'єктів. За роки незалежності кількість підприємств ОПК скоротилась майже у 3 рази, кількість працюючих — у 6,5 разів, обсяги виробництва — майже у 7 разів [2].

Держава так і не спромоглася забезпечити ефективну реструктуризацію таких гігантів оборонної промисловості, як "Завод ім. Малишева", ДАХК "Артем", ВО "Південмаш", ДАХК "Топаз", ДП "Квант", ДП "Генератор" та ін. Специфічні проблеми адаптації підприємств ОПК до ринкової економіки ускладнювалися заходами органів влади, спрямованими на обмеження виводу оборонних підприємств із державної власності. Невирішення до цього часу проблем приватизації перешкоджає розвитку процесів комерціалізації, гальмує участь бізнесу в реалізації інноваційних проектів, не забезпечує прозорості в фінансово-кредитних операціях та ефективності господарювання в умовах ринкової економіки.

Метою статті є: визначення ролі держави в розвитку ОПК, аналіз протиріч, які склались між державою і оборонними підприємствами в процесі реалізації урядових реформ, і розробка пропозицій щодо централізації функцій державного управління та їх методологічного забезпечення.

Розпорошеність підприємств ОПК по різних міністерствах і відомствах приводить до: дублювання основних функцій, неузгодженості при формуванні державних оборонних замовлень (ДОЗ) та відсутності відповідальності за достовірність їх реалізації.

У табл. 1 наведено перелік функцій, які виконуються в різних міністерствах та відомствах.

Диференціація зазначених функцій за різними структурами породжує об'єктивність недоліків, які систематично виникають при: формуванні та розподілі ДОЗ, відсутності стабільних зв'язків з виробниками при визначенні цін та комісійних винагород в експорті озброєння, появі не виправданої конкуренції між українськими спекекспортерами на зовнішніх ринках, існуванні міфічного ВТС, яке до цього часу так і не стало базою для експорту озброєння.

Сьогодні критерієм інституціональних перетворень в ОПК стали суб'єктивні підходи керівних органів влади до рознесення функцій фінансування за різними структурами та необгрунтованої диференціації фінансових потоків між торговельними посередниками, управліючими структурами та виробниками.

Відсутність правил економічної поведінки господарюючих суб'єктів в оборонній промисловості приводить до панування спонтанних схем перерозподілу фінансових ресурсів. Суперечливість між гілками влади супроводжується дисбалансом в розвитку оборонної промисловості та національних Збройних Сил. В той час як оборонні структури щорічно заробляють на реалізації озброєння та військової техніки (ОВТ) більше 1 млрд дол. США, Збройні Сили України (ЗСУ) поступово перетворюються в декларативний інститут стримування [3], не одержуючи необхідних коштів на переозброєння та модернізацію ОВТ. Все гострішими стають протиріччя, що накопичились у відносинах між державою, оборонними підприємствами і організаціями. Результатами таких протиріч стали негативні наслідки урядових реформ, які зумовлені загальнодержавними чинниками і характеризуються:

- неефективним управлінням державною власністю як на окремих підприємствах, так і в акціонерних компаніях;

- розбалансованими схемами формування ДОЗ, які розміщуються у владних структурах, далеких від проблем оборонної промисловості;

- відсутністю ієрархії пріоритетів у часі, що породжує нову сукупність пріоритетів у кожному директивному документі й сприяє розпорошеності державних коштів при їх виконанні;

- відсутністю довгострокових

Таблиця 1. Функції ОПК, які виконуються в різних відомчих структурах

Назва структури	Функція ОПК
Міністерство промислової політики	Забезпечення військово-технічного співробітництва, формування та виконання оборонних замовлень
Міністерство оборони	Формування основних показників, державного оборонного замовлення, забезпечення військово-технічного співробітництва
Міністерство економіки	Формування проекту основних показників державного оборонного замовлення, координація діяльності державних замовників, забезпечення військово-технічного співробітництва
ДП "Укрспецекспорт"	Експорт продукції і послуг військового та спеціального призначення
Підприємства-спекекспортери	Експорт продукції та послуг власного виробництва
Таско-експорт	Експорт товарів військового та спеціального призначення
НКАУ	Експорт космічної продукції, військово-технічне співробітництво (ВТС)

програм розвитку вітчизняної оборонної промисловості, що приводить до безсистемного формування заходів на короткостроковий період та спонтанного характеру їх реалізації;

- неефективною системою розподілу фінансових коштів за реалізовану продукцію та відсутністю будь-яких систем стимулювання та заохочення виробників щодо збільшення обсягів експорту продукції, послуг та технологій;

- відсутністю ідентифікації витрат в системі оборонного планування з видатками державного бюджету, що приводить до складних схем корегування обсягів завдань та виділених коштів для їх реалізації;

- відсутністю ефективних механізмів реалізації інтеграційних процесів, що приводить до використання суб'єктивних підходів та негативних наслідків при їх впровадженні та ін.

Неврегульованість процесів управління в оборонній промисловості на державному рівні призводить до функціонування складної науково-технічної системи в умовах правового вакууму. Прийняті директивні документи цілеспрямовано ігнорують створення цілісної системи, яка б ефективно поєднувала ринкові відносини з державним управлінням. Формування таких співвідношень не є сталим і залежить від рівня економічного розвитку, специфіки виробництва, менталітету нації та ін. Практично неможливо розробити узагальнену модель співвідношення між державним управлінням і ринковою саморегуляцією, яка була б однаково ефективною для всіх галузей оборонної промисловості. Такі співвідношення мають ситуативний характер і визначаються відповідними чинниками, механізмами та схемами реалізації. Насамперед, держава регулює ті сфери і процеси, які відносяться до проблем політичного, економічного та соціального характеру. В оборонній промисловості це, перш за

все, політика щодо: формування оборонного потенціалу, забезпечення обороноздатності держави, формування стратегій розвитку конкретних оборонних галузей на довгострокову та середньострокову перспективу, розробки та використання сучасних технологій, підвищення конкурентоздатності оборонної продукції на зовнішніх ринках. На практиці, державне регулювання визначається через сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток ОПК України через відповідну бюджетну політику та державні замовлення. У багатьох дослідженнях поняття "державне регулювання" та "державна політика" ототожнюються. В даній статті державна політика розглядається як система науково обгрунтованих поглядів з питань розвитку оборонної промисловості щодо комплексу дій держави та послідовності їх реалізації у цій сфері і складає відповідну оборонно-промислову політику. З метою забезпечення обороноздатності держави, оснащення збройних сил сучасними системами ОВТ та розвитку високотехнологічного виробництва державне регулювання здійснюється через систему заходів щодо практичної реалізації досягнень науково-технічного прогресу у военній сфері.

Саме тому, основними принципами в реалізації державного регулювання в розвитку оборонної промисловості мають бути: доцільність — обгрунтована необхідність державного втручання у вирішення проблем; адекватність — відповідність форм та методів державного регулювання господарських відносин в умовах ринкової економіки; ефективність — забезпечення позитивних результатів активів державного регулювання в напрямку мінімізації витрат суб'єктів господарювання та держави; передбачуваність — послідовність в реалізації актів держав-

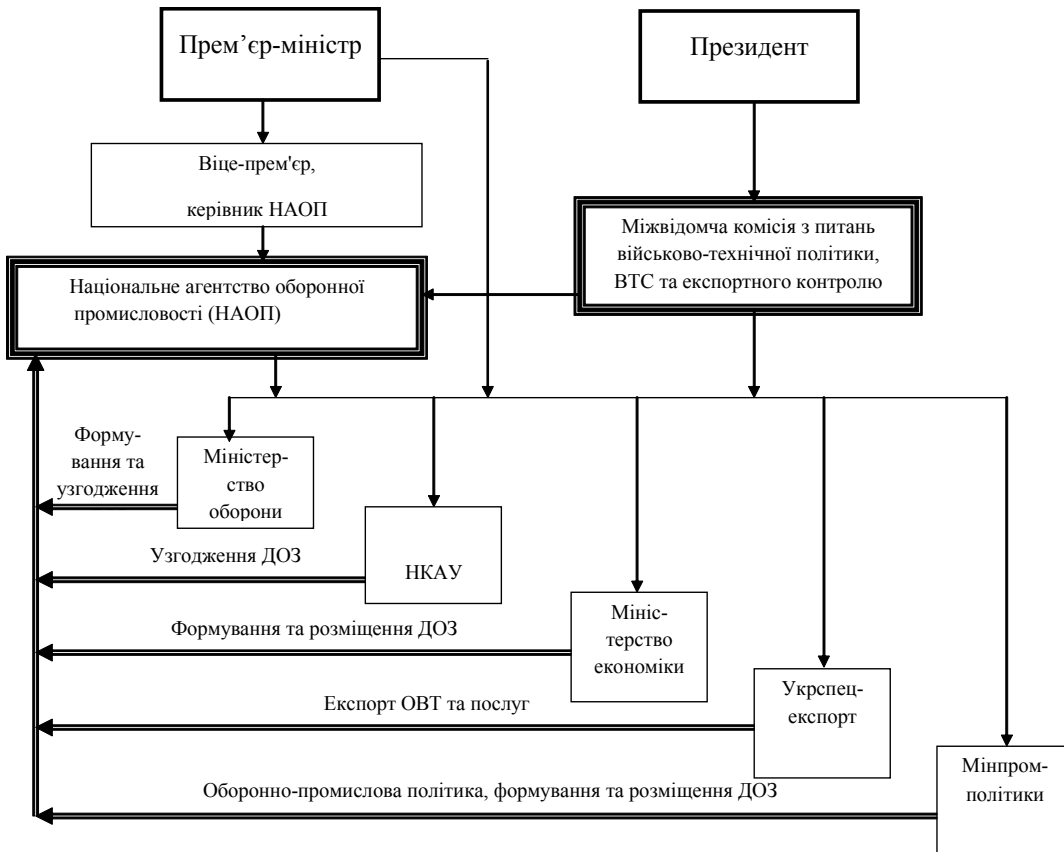

Рис. 1. Схема централізації відповідних функцій на I-му етапі формування НАОП

Схема централізації відповідних функцій на I-му етапі формування НАОП наведена на рис. 1.

На другому етапі (2013 р.) централізації підлягають функції щодо розробки, виробництва, ремонту, експлуатації та утилізації продукції та послуг підприємств оборонної промисловості.

За час реалізації першого етапу проводиться реструктуризація підприємств оборонної промисловості, реалізуються процеси диверсифікації виробництва, проводиться необхідна приватизація та формуються інтеграційні структури у відповідності з оборонно-промисловою політикою.

Оборонно-промислова політика сьогодні — комплекс заходів державного регулювання економічних процесів оборонного виробництва на галузе-

вого регулювання, яка дає можливість суб'єктам господарювання прогнозувати свою діяльність та розробляти плани короткострокової дії; прозорість — забезпечення можливої прозорості у виконавчих органах влади на всіх етапах державного регулювання та прийняття відповідних нормативно-правових актів щодо створення необхідних умов для їх реалізації.

Спроби формування системи державного управління в ОПК мають досить багату історію [4]. Зважаючи на недоліки попереднього досвіду, доцільним вважаємо створення системи державного управління, основою якої має стати державна структура з статусом постійно діючого органу виконавчої влади і широкими повноваженнями щодо розробки та реалізації завдань оборонно-промислової політики. Враховуючи стратегічне значення такої структури для економіки та безпеки держави найбільш прийнятною буде організаційна форма у статусі Національного агентства оборонної промисловості (НАОП). Використання терміну "оборонна промисловість" вважаємо більш доцільним, оскільки термін "оборонно-промисловий комплекс" не зовсім відповідає таким ознакам "комплексу" як: цілісність, взаємозв'язок, взаємобмін та взаємозалежність. Саме термін "оборонна промисловість" відповідає ситуації, коли виробничий процес на підприємствах має чітку

орієнтацію на коопераційні поставки (які в деяких галузях складають біля 80%) та низький рівень номенклатури продукції яка виробляється за замкнутим циклом. Керівником такої структури має бути віце-прем'єр-міністр, який відповідає за оборонно-промисловою політикою та своєчасне забезпечення Збройних сил України сучасними видами ОВТ.

В умовах стабільного дефіциту бюджетних коштів доцільним вважається формування Національного агентства оборонної промисловості в два етапи.

На першому етапі (2010—2012 рр.) акцент робиться на централізацію таких функцій як: формування оборонно-промислової політики на основі сучасних тенденцій в розвитку оборонної промисловості; реалізації стратегічного менеджменту та зосередження експорту ОВТ, послуг та технологій в одній структурі; розробка ефективних схем розподілу одержаних коштів від експортних операцій між виробниками, експортерами та спеціальним фондом держбюджету; формування та розміщення державного оборонного замовлення з урахуванням вимог системи оборонного планування; розробка та координація перспективних проектів національного значення; розробка відповідного методологічного забезпечення щодо реалізації будь-яких проектів довгострокової орієнтації на основі програмно-цільового підходу.

вому та корпоративному рівні, які спрямовано на забезпечення оборонноздатності, стимулювання інноваційної активності, структурної перебудови економіки та економічного зростання [5].

Формування оборонно-промислової політики стає можливим лише за умов надання такої структури необхідної інформації щодо завдань військово-технічної політики та більш широким повноважень в їх реалізації. На жаль, незбалансованість в Україні військово-технічної та оборонно-промислової політики зумовила неузгодженість основних програмних документів розвитку ЗСУ та ОПК за строками та заходами їх реалізації (Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006—2011 р., Державної програми розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України на період до 2009 р., Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2013 р. та Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу, яку зорієнтовано на період до 2013 р.).

Прийнята Державна програма розвитку озброєння та військової техніки на період до 2015 р. (далі — Програма) має суттєві недоліки щодо відсутності системи пріоритетів з технічного переоснащення ЗСУ та інших військових формувань, зокрема визначення критичних та інших сучасних технологій на довгостроково-

вий період, які мають використовуватись в розвитку ОВТ та формувати напрями розвитку виробничо-технологічного потенціалу оборонної промисловості. Відсутність програмно-цільового підходу до розробки заходів щодо реалізації Програми не дозволяє сконцентрувати обмежені бюджетні кошти на "проривних" напрямках науково-технічного розвитку. Невирішеними залишились проблеми визначення механізму практичної реалізації наукових досягнень. Одержані результати наукових досліджень установ НАНУ та Міністерства освіти і науки України, що мають перспективи використання при створенні новітніх зразків ОВТ або військових технологій, залишились за межами Програми. Досвід провідних країн світу свідчить, що головну роль у прискоренні створення перспективних зразків нових поколінь озброєння відіграє саме відповідна військово-технічна політика, яка передбачає реалізацію принципу тісної співпраці науки і промисловості в інтересах створення нових, передових технологій та прогресивних матеріалів для новітніх базових поколінь ОВТ.

Саме тому доцільним вважається створення Міжвідомчої комісії з питань військово-технічної політики, ВТС та експортного контролю зі статусом постійно діючого органу та реалізацією функцій розробки науково обґрунтованої військово-технічної політики держави на перспективу з детальним обґрунтуванням та конкретизацією завдань щодо визначення основних напрямів фундаментальних і пошукових досліджень для створення перспективних систем озброєння [4]. Крім того, однією з функцій такої структури має бути запровадження механізму програмно-цільового управління розвитком ОВТ на основі узгодженості завдань та заходів у часі та ресурсах як в головних, так і забезпечувальних оборонних програмах та прийняття відповідних законів щодо незавершеності законодавчого забезпечення в цій сфері.

Розглядаючи військово-технічну політику як функцію держави, спрямовану на визначення основних завдань та пріоритетів щодо створення перспективних зразків нових поколінь озброєння на довгострокову перспективу, удосконалення тактико-технічних характеристик існуючих систем ОВТ, визначення рівня технологій, необхідних для розробки та виробництва сучасних видів озброєння, формування заходів і механізмів їх реалізації та проведення необхідних фундаментальних і пошукових досліджень, Національне агентство оборонної промисловості одержує всі підстави для розробки стратегії розвитку оборонної промисловості на довгострокову пер-

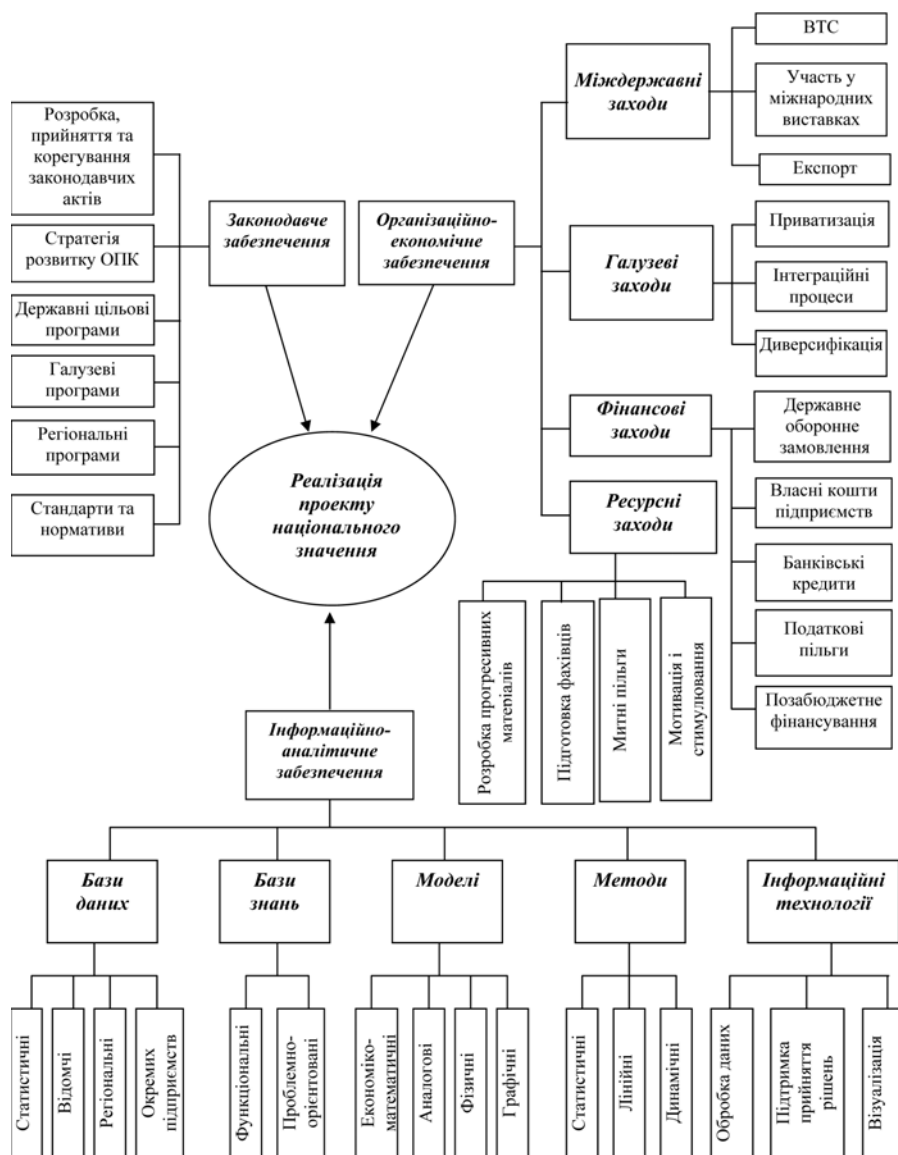

Рис. 2. Схема забезпечення проекту національного значення

спективу (10—20 років) та формування державних цільових програм на середньостроковий та короткостроковий період.

Реалізація функції стратегічного менеджменту Національного агентства оборонної промисловості передбачає формування механізмів реалізації оборонно-промислової політики на основі визначення тенденцій попиту на ОВТ та внутрішньому та зовнішніх ринках. Прогнозування динаміки змін економічної та політичної ситуації на зовнішньому ринку дають можливість визначити основні шляхи формування сучасних видів ОВТ в аспекті забезпечення їх необхідними ресурсами та можливими схемами військово-технічного співробітництва. На основі стратегічного менеджменту визначається конкурентоспроможна оборонна продукція, яка здатна забезпечити потреби існуючих ринкових ніш або відкрити нові в експорті озброєння. Задоволення потреб вітчизняних споживачів прогнозується через

формування та підтримку внутрішніх ринків як в сучасних видах озброєння, так і в нових технологіях та продукції подвійного призначення.

Формування відповідної експортної політики на довгострокову перспективу з визначенням змін кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього збройових ринків та реалізація міжнародного військово-технічного співробітництва потребує централізації функцій експорту озброєння. Відсутність сьогодні державної політики в цій сфері призводить до реалізації спонтанних операцій в торгівлі зброєю, значна частина яких здійснюється випадково, без урахування стратегічних інтересів держави та проблем виробника продукції.

Недостатній рівень маркетингових досліджень чітко проявляється у структурі та географії експорту оборонної продукції, які майже не змінюються протягом 10 останніх років. Існуюча модель експорту не сприяє просуванню оборонної про-

дукції до Європи та участі в міжнародних проектах щодо розробки сучасних видів озброєння. Експортна орієнтація оборонних підприємств на переважно технологічно відсталі зовнішні ринки призводить до швидкого морального старіння їх виробничих потужностей і зниження конкурентоспроможності в умовах мінливої кон'юнктури світового ринку озброєнь.

Рознесення функцій експорту по різним структурам приводить до появи декількох фінансових потоків та різних схем їх розподілу між торговельними посередниками, управляючими структурами та виробниками. В цих умовах спецекартери отримують значні прибутки з торговельних операцій не турбуючись про їх виробничо-господарські проблеми. Саме тому зосередження функцій торгівлі та виробництва під одним дахом дасть можливість вирішувати стратегічні проблеми у торгівлі зброєю, прогнозувати розвиток відповідних виробництв в орієнтації на виконання оборонно-промислової політики та відкриття нових ніш на зовнішніх ринках, централізувати фінансові потоки та використовувати прозорі схеми розподілу одержаних результатів у залежності від участі виконавців у цьому процесі.

Сьогодні торгівля закінченими зразками ОВТ стає все більш проблематичною, а ринок озброєння все більше орієнтується на закупівлю ефективних технологічних рішень. Передача технологій сьогодні стає невід'ємною частиною більшості збройових контрактів. Однак рознесення функцій виробника і продавця озброєння по різним відомствам, розбалансованість їх інтересів у процесі формування ціни приводить до відсутності контактів у торгівлі технологіями або продажу їх за безцінь. Зосередження функцій торгівлі в одній державній структурі з виробництвом буде сприяти ефективній організації торгівлі технологіями, де держава може заробляти навіть на першому етапі не менше 100—150 млн дол. США. За умови створення системи експорту сучасних оборонних технологій, реалізованих в авіаційному двигунобудуванні, при створенні високоточного озброєння та засобів протидії йому, радіолокаційній техніці та системах радіоелектронної боротьби, обсяги торгівлі технологіями могли б скласти 450—650 млн дол. США [6].

Сьогодні в багатьох країнах світу реалізація офсетних схем у експорті озброєння вважається вагомим джерелом коштів для інновацій. У рамках офсетних угод країна-покупець може розраховувати на отримання істотних інвестицій та

технологій від країни-продавця (від 40 до 150% від вартості основного контракту) як в оборонний, так і в цивільні сектори промисловості. Однак реалізація таких функцій можлива лише за умов відповідного законодавчого забезпечення та створення державної структури, яка буде приймати об'єктивні рішення щодо напрямів використання результатів офсетних угод. Перехід від торгівлі зброєю до військово-технічного співробітництва приведе до реалізації пріоритетності інтересів національної безпеки і оборони у формуванні зовнішньої політики держави, зробить обов'язковим ухвалення законодавчих актів про компенсаційні угоди і відкриє шлях перспективним офсетним угодам та інвестиціям з боку відомих європейських виробників озброєння.

В умовах централізації фінансових потоків стає можливим впровадження механізму стабільності формування спеціального фонду держбюджету та використання прозорих схем його утворення за умов реалізації відповідних чинників.

Функції формування та розміщення державного оборонного замовлення (ДОЗ) в Національному агентстві оборонної промисловості реалізується в напрямі основного призначення ДОЗ, а саме — державного регулювання у сфері наукового та матеріально-технічного забезпечення потреб національної оборони і безпеки держави. Сьогодні Міністерство економіки України визначено центральним органом виконавчої влади, на який покладається розробка проекту основних показників оборонного замовлення та координація їх виконання. На жаль, аналіз роботи міністерства з боку Рахункової палати України показав неефективність діючої системи формування і виконання ДОЗ та невідповідність її чинному законодавству. Відсутність контролю за формуванням та виконанням ДОЗ призвела до нецільового використання бюджетних коштів та спрямування їх на власний розсуд та обслуговування комерційних інтересів посередницьких структур [7]. Сьогодні функціонує неефективна система формування показників оборонного замовлення, яка приводить до блокування його виконання у першому півріччі та невикористання значної частини коштів на кінець року навіть при їх наявності. Існуючий механізм вторинного перерозподілу бюджетних асигнувань з метою їх централізованого контролю з боку Міністерства економіки триває, як правило, кілька місяців після початку бюджетного року, що суттєво гальмує процес виконання ДОЗ. Недосконалість норма-

тивно-правового забезпечення приводить до неузгодженості дій виконавців та замовників при формуванні ДОЗ та практичного скорочення його фінансування у десятки разів [8].

Реалізація функцій формування та розміщення ДОЗ в Національному агентстві оборонної промисловості дозволить:

- зосередити функції забезпечення потреб національної оборони і безпеки держави в організаційній структурі;

- удосконалити механізм формування ДОЗ та скоротити час на його реалізацію за рахунок сумісності процедур розробки бюджету та основних показників оборонного замовлення;

- забезпечити виконання прийнятих законів щодо оборонного планування та формування ДОЗ на два роки з уточненням основних показників в бюджетному році;

- підвищити рівень узгодженості ДОЗ між державними замовниками та потенційними виконавцями, що суттєво зменшить розбіжності між запропонованими та затвердженими обсягами асигнувань;

- забезпечити реалізацію ефективних схем розміщення ДОЗ на конкурсній основі та посилити контроль за цільовим використанням бюджетних коштів;

- запровадити дієву систему моніторингу щодо своєчасного фінансування та виконання ДОЗ на основі прийняття відповідних рішень по їх корегуванню;

- запровадити систему економічного стимулювання виконання ДОЗ, в якій має бути передбачено: гарантування фіксованого рівня рентабельності, поквартальне або поетапне авансування робіт по виконанню ДОЗ, індексація асигнувань на оплату ДОЗ у зв'язку з інфляційними процесами;

- удосконалити законодавче забезпечення податкової політики України щодо надання відповідних пільг виконавцям ДОЗ у контексті цільових дотацій та субсидій, кредитів на пільгових умовах, залучення позабюджетних коштів та інше.

Зосередження функцій розробки та координації перспективних проектів національного значення в Національному агентстві оборонної промисловості дозволить запровадити ефективні механізми їх реалізації та сконцентрувати на їх виконанні відповідне законодавче, організаційно-економічне та інформаційно-аналітичне забезпечення (рис. 2). За роки незалежності в Україні було ухвалено більше ста таких проектів, з яких жоден повністю не виконано. Головною причиною вважається фактичне усунення від процесу організації

і управління урядових структур. Крім того, відсутність необхідних коштів та реальних замовників на науковій розробки та інтелектуальну власність приводить до архівації вітчизняних наробок.

Однак, в Україні продовжуються спроби розробки інноваційних проектів національного значення. Це, насамперед, проект з розробки багатофункціонального оперативного-тактичного ракетного комплексу (ОТРК), який передбачає широку кооперацію вітчизняних підприємств як оборонної, так і цивільної сфери (до 240 підприємств). На різних стадіях його виконання у роботі буде брати участь майже 12 тис. чоловік. Створення ОТРК орієнтоване на 6 років. Не менш важливого значення набуває проект щодо створення кораблів класу "корвет", до виконання якого залучаються більше 50 підприємств ОПК та провідні французькі, німецькі, італійські та голландські компанії. В рамках проекту буде освоєно технології вітчизняного виробництва [9].

Реалізація проектів національного значення потребує істотної зміни принципів їх фінансування. Впровадження схеми фінансування "під конкретну проблему" [10] є не тільки ефективним засобом концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку оборонної промисловості, а й засобом посилення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків та координації діяльності центральних і місцевих органів влади, розрізнених наукових організацій, підприємств та бізнесу у досягненні поставлених державою цілей.

Базою для реалізації будь-яких проектів у Національному агентстві оборонної промисловості мають бути програмно-цільові методи як інструмент узгодження поставлених цілей з необхідними ресурсами в часі та просторі. Однак в умовах нестабільної економіки розробка та реалізація будь-якого довгострокового проекту супроводжується постійними змінами в дослідженні, виробництві, реалізації процесу, що характеризує його як ймовірнісну систему, яка функціонує в умовах невизначеності та відсутності чіткого уявлення про шляхи досягнення поставлених цілей. Низька можливість передбачення кінцевих результатів та високий рівень ризиків потребують використання методології побудови складних систем з допомогою інструментарію формування альтернативних рішень [11].

Сьогодні в умовах децентралізації управління в усіх сферах господарської діяльності впровадження відповідного методичного забезпечення на основі програмно-цільових методів управління та механізму формування альтернативних рішень

дозволить суттєво посилити регулюючий вплив держави на економічні, соціальні, науково-технічні процеси в розвитку вітчизняної оборонної промисловості.

ВИСНОВКИ

На основі визначення основних протиріч в розвитку оборонної промисловості України, які склалися у відносинах між державою і оборонними підприємствами, запропоновано систему заходів щодо удосконалення державного управління та методологічне забезпечення їх реалізації. Основою такої системи має бути централізація стратегічних функцій у розвитку оборонної промисловості та створення державної структури зі статусом постійно діючого органу виконавчої влади, а саме — Національного агентства оборонної промисловості. Основними функціями такої структури мають бути: розробка оборонно-промислової політики та формування пріоритетів її реалізації; визначення основних тенденцій в експорті ОВТ та формування відповідної експортної політики щодо врахування стратегічних інтересів держави та проблем виробника; ефективно використання офсетних угод для інноваційного розвитку окремих галузей оборонної промисловості; централізація функцій формування і розміщення ДОЗ та запровадження дієвої системи моніторингу щодо їх виконання; впровадження відповідного методологічного забезпечення на основі формування альтернативних варіантів реалізації заходів в умовах низького рівня передбачуваності результатів та високого рівня ризиків з визначенням необхідної концентрації бюджетних коштів та створення умов для залучення інших засобів фінансування.

Необхідною умовою ефективного функціонування Національного агентства оборонної промисловості має бути формування військово-технічної політики щодо створення нових поколінь озброєння та удосконалення тактико-технічних характеристик існуючих систем ОВТ на основі централізації відповідних функцій у Міжвідомчій комісії з питань військово-технічної політики, ВТС та експортного контролю зі статусом постійно діючого органу підпорядкованого Президенту.

Комплексний підхід до вирішення поставлених проблем сприятиме врахуванню державних інтересів при формуванні оборонно-промислової політики, обґрунтованому визначенню пріоритетів на всіх рівнях розвитку оборонної промисловості, концентрації відповідних ресурсів для їх реалізації та узгодженню функціонуванню стратегіч-

ного та оборонного планування у військовій сфері.

Література:

1. Україна-НАТО: потенціал співробітництва у сфері ОПК / Экспорт оружия и оборонный комплекс Украины. — 2008. — № 11. — С. 2—3.
2. Богданов Д. Комплекс "оборонки". Украинский ОПК: цифры, факты, тенденции / Д. Богданов // Экспорт оружия и оборонный комплекс Украины. — 2009. — № 5. — С. 3—11.
3. Бадрак В. Маленькие игроки большого бизнеса / В. Бадрак // Экспорт оружия и оборонный комплекс Украины. — 2007. — № 3. — С. 15—22.
4. Військово-технічна та військово-промислова політика України: проблеми формування та реалізації / [Горбулін В.П., Зубарев В.В., Скурський П.П., Тимченко С.Т.] // Національна безпека: Український вимір. — 2009. — № 3. — С. 5—10.
5. Лященко В.П. Торговля оружием: оборонно-промышленная политика и рынок, деятельность оборонного предприятия, оборонное производство ближайшего будущего / В.П. Лященко. — М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2009. — 350 с.
6. Бадрак В. ТехноСила: украинские "ноу-хау" в оборонной и гражданской сферах / [Бадрак В., Згурец С., Топчев М. и др.]; под. ред. В. Ващенко. — К.: КВІЦ, 2006. — 344 с.
7. Діюча система формування та виконання оборонного замовлення неефективна і суперечить законодавству [Електронний ресурс] // Офіційні повідомлення Рахункової палати України. — 2006. — 25 січня. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/495368?cat_id=502.
8. Вітчизняний ОПК: сьогодення та перспективи: інтерв'ю з першим заступником міністра промислової політики України О.Уруським / [авт. тексту С. Бабаков] // Камуфляж. — 2006. — № 5. — С. 12—18.
9. Згурець С. Цена денег / Сергей Згурець // Экспорт оружия и оборонный комплекс Украины. — 2008. — № 1—2. — С. 1.
10. Шевцов А.І. Концептуальні підходи до реалізації моделі інноваційного розвитку оборонно-промислового комплексу України / А.І. Шевцов, Р.В. Боднарчук // Стратегічна панорама. — 2009. — № 2. — С. 156—163.
11. Системний підхід до забезпечення інноваційних трансформацій в оборонно-промисловому комплексі України / [Лодзянов А.Д., Єфетова К.Ф., Барановська І. В. та ін.]. — К.: РВПС України НАН України, 2004. — 48 с.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2010 р.